

ПАДІННЯ WELFARE STATE: ЩО ДАЛІ?

Ознаки наближення нової глобальної системної кризи можуть стати поштовхом до транзиту welfare state у інший суспільний устрій. Аналіз основних варіантів трансформації.

27 Жовтня 2025 | Реформи | Австрійська економічна школа | Політика і право

АВТОР: ВОЛОДИМИР ЗОЛОТОРЬОВ

Сучасна держава (welfare state) не є життєздатним утворенням. Основна причина — банальна «трагедія спільного». Продуктивна економіка кожної країни є з цієї точки зору «ресурсом», який у випадку welfare state експлуатується неефективно, оскільки серед тих, хто експлуатує, відсутній хтось, хто має **довгостроковий стимул у відтворенні ресурсу та підтримці його експлуатації на рівні, який би не призводив до його виснаження**.

Ця ситуація відрізняється від класичної ситуації хижацької експлуатації нічийних природних ресурсів тим, що ресурс у нашому випадку — це продуктивна економіка, яка стрімко зростає останні 200 років.

Тому долю welfare state визначає не лише інтенсивність експлуатації, а й інтенсивність зростання. Тобто виникає своєрідна гонитва між швидкістю зростання продуктивності економіки та ступенем хвацькості її експлуатації з боку держави. При цьому, особливість нашого випадку (маємо на увазі поточний розвиток системи в цілому) полягає в тому, що експлуатація не є просто вилученням частини продукту. Вона «ламає» продуктивність як таку. У підсумку, хижацтво постійно наростає, а продуктивність сповільнюється. Коли перше переважить друге, настане **системна криза**, ознаки наростання якої ми уже спостерігаємо.

Ця системна криза виглядає сьогодні найбільш реалістичним поштовхом до трансформації welfare state. У результаті цієї кризи welfare state має перетворитися на щось більш життєздатне, але на що саме?

На ринку ідей існує **чотири пропозиції** того, що може виникнути після падіння welfare state.

- Скорочена до «нормальних розмірів» держава.
- Мережева структура підприємств, які надаватимуть послуги, що їх сьогодні надає держава.
- Приватні договірні території.
- Приватні суверенні території.

Розберемо ці варіації по черзі.

Варіанти суспільного устрою після падіння welfare state

Варіант №1. Скорочена до «нормальних розмірів» держава. Навіть не беручи до уваги того, що ніхто не може точно сказати, яким саме має бути нормальний розмір держави (як з погляду функцій, так і з точки зору витрат) в цій ідеї є багато недоліків.

- Суто практична проблема «наступних виборів». Навіть якщо хтось скоротить державу до необхідних розмірів, після його відходу вона повернеться до колишніх розмірів, через стимули, які скорочення само по собі не змінює.
- Welfare state не є якимось особливим вигаданим кимось видом держави, скоріше, це закономірний етап розвитку держави, яка опинилася в певних умовах. Ці умови – швидке зростання доходів громадянського суспільства, яке почалося в епоху промислової революції. До промислової революції держава привласнювала близько 10% національного багатства не тому, що вона була «малою», а тому, що суспільство було дуже бідним. З початком “Великого Збагачення” відсоток вилученого почав зростати й досягнув відомих нам цифр – понад половину національного доходу.
- Welfare state це не просто «звичайна» держава, тільки роздута до непомірних розмірів. В ході її еволюції відбулися важливі зміни. Держава тепер значно менше залежить від платника податків і виборця.

ПОКИ ЗБЕРІГАЄТЬСЯ ВИСОКИЙ РІВЕНЬ ДОХОДІВ, ДЕРЖАВА ОБОВ'ЯЗКОВО РОЗШИРИТЬСЯ ПІСЛЯ ЇЇ ПЕРЕДБАЧУВАНОВОГО СКОРОЧЕННЯ, БО ЇЇ СТИМУЛИ НЕ ЗМІНЯТЬСЯ.

Основні зміни держави в ході еволюції наступні:

- 1 **Поява держслужби.** Держслужба є чистим отримувачем податків, тому вона має всі стимули для збереження та розширення держави, вона мінімально залежить від політиків і майже не залежить від виборця і платника податків.
- 2 **Поява адміністративного права.** Адміністративне право знімає з чиновників та політиків відповідальність за наслідки діяльності, що створює відповідні стимули.
- 3 **Поява кримінального права.** Категорія “злочину проти держави” різко розширює можливості контролю, держава може криміналізувати будь-яку діяльність
- 4 **Загальне виборче право (скасування цензів).** Це призвело до повної втрати сенсу діяльності парламенту. Парламент історично був контролером уряду та бар'єром для його витрат, бо він складався з платників податків, тому що обирався платниками податків. Сьогодні цей орган складається з отримувачів податків і є просто додатком до держслужби, надаючи “фльору” законності рішенням бюрократії.
- 5 **Демократія.** Демократія заховала реальний суверенітет, передавши його від аристократії до бюрократії, замаскувавши його під “суверенітет” народу. Думаю, ні в кого немає ілюзій в адекватності теорій “суспільного договору” Гоббса-Лока і Руссо й особливо останніх версій Роулза-Дворкіна. Сучасна суспільна наука не можна дати відповіді на питання, чому людина має підкорятися іншій людині, яка називає себе “державою”, замість науки тут існує суцільна релігійна віра.
- 6 **Контроль фінансової системи.** Інфляція та займи дозволяють не лише грабувати власне населення, але і проводити політику, яка була б неможлива, якби уряд залежав цілком від грошей платників податків.

Саме ця сукупність змін робить малоімовірною перемогу лібертаріанців на виборах і ще більш малоімовірним — збереження скороченої держави, якщо лібертаріанцям вдасться її скоротити. Ці фактори створюють системний опір, який ми спостерігаємо при спробах реформ.

Варіант №2. Мережева структура підприємств, що надають послуги, монополізовані сьогодні державою або «анархо-капіталізм» - це максимально віддалена від welfare state пропозиція. Її особливістю є відсутність територіальної компоненти, корпорації можуть працювати всюди, де є попит на їх діяльність.

Варіант №3. Приватні договірні території (Ганс-Герман Хоппе, «Європа тисячі Люксембургів», Тітус Гебель «приватні міста»). Основна форма – територія, якою володіє приватна особа або компанія, які здають земельні ділянки в оренду. Власники встановлюють правила використання своєї власності. Глибина проникнення цих правил, монополізм або конкуренція в їхньому енфорсменті – все це предмет для конкуренції та пошуку кращих рішень. У випадку приватних міст найбільш адекватною формою вважається локальна монополія управління інфраструктурою та наглядом за виконанням правил, у випадку більших утворень допускається конкуренція.

Варіант №4. Приватні суверенні території (Кьортіс Ярвін). Ця пропозиція відрізняється від приватних договірних територій відсутністю договору між мешканцями й приватним власником. Це фактично мікромонархії.

У мережевій схемі суб'єктами конкуренції є підприємства, що надають послуги. Люди вибирають між конкуруючими підприємствами, не залишаючи місця проживання. Територіальні схеми передбачають більшою мірою конкуренцію між цілісними територіальними суб'єктами управління, в якій споживачі «голосують ногами», якщо модель управління їм не підходить.

Насправді ці два підходи не виключають один одного. Мережева модель є ширшою, вона може включати й територіальні моделі. Точно так само, у світі «Тисячі Люксембургів» можуть існувати і мережеві структури, що надають послуги одразу в декількох територіальних утвореннях.

Ми бачимо, що **три з чотирьох існуючих на ринку ідей “поствелферних моделей” не містять у собі схеми переходу**, тобто шляхи їх реалізації політичними методами в сучасних умовах абсолютно не визначені. Ідея, яку можна реалізувати звичними політичними засобами, тобто ідея «просто скороченої» держави не є прийнятною через збереження стимулів подальшого зростання. Тому виникає потреба у **пропозиції транзитної моделі**, яка б дозволила перейти від welfare state до більш адекватної моделі без сподівань на **кризу** і навіть могла б запобігти цій кризі.

Яку транзитну модель ми можемо запропонувати?

Важливо сформулювати та розуміти сутність такого транзиту. На думку автора цього допису сутність транзиту держави у більш прийнятну соціальну модель це **перехід від суверена до власника. Різниця між ними полягає у відношенні до права.**

Суверен є непідсудним, він сам «володіє» правом і в цьому і є головна проблема держав, як таких. Власник є підсудним, він діє у межах права, яким не керує і не може керувати.

На щастя, «суверенітет» не є об'єктивним природним явищем, як права власності, він є політичною ідеєю і тому його змістом можна маніпулювати політичними засобами.

Транзитність, тобто здатність забезпечити перехід від однієї моделі до іншої полягає у тому, щоб зберігши деякі некритичні «ознаки суверенітету» позбутися критичних і тим самим створити умови для переходу від держави до більш сучасних і адекватних систем управління.

Зауважимо, що для реальної політичної реформи необхідна повнота політичної влади. Якщо реформатор не контролює всі гілки влади, реформи будуть частковими й неповними з високим ризиком їх подальшого скасування.

Отже, уявімо гіпотетичну ситуацію, в якій дехто отримав всі політичні можливості. Що він має зробити?

- 1 Ліквідувати або обмежити стимули, що призводять до постійного розширення держави;
- 2 Вирішити “проблему наступних виборів”;
- 3 При цьому зберегти деякі атрибути держави – суверенність у зовнішніх справах та спільну оборону.

Мені здається, що в цій гіпотетичній ситуації перехід від суверена до власника полягає в корпоратизації держави. Тобто, вся держава стає єдиною юридичною особою, корпорацією, у розпорядження якої переходить уся нинішня державна власність.

Таким чином, держава стає власником нарівні з іншими власниками. Тим самим автоматично відкриваються ринки монополізованих нині державних послуг, таких як суд, охорона порядку, створення правил тощо. З'являється можливість для створення приватних міст і приватних компаній з надання послуг, раніше монополізованих державою, тобто можливість для реалізації мережевої схеми й приватних міст і територій.

Парламент, державні суди, прокуратура стають непотрібними, так само як і постійно діючі міністерства. Лишаються команди, або уряди, які раз на рік змагаються за можливість керувати корпоратизованою державою протягом року.

Корпоратизована держава зберігає можливість видавати розпорядження щодо управління своєю власністю (правила дорожнього руху на державних дорогах тощо), але вона втрачає здатність контролювати діяльність людей, не пов'язану з використанням її власності.

Оскільки існування в рамках однієї корпорації таких різномірних функцій, як інфраструктура, освіта, оборона тощо, є неефективним, виникає постійний стимул до скорочення, тобто приватизації.

Ця корпорація діє у своєрідних умовах. Свій дохід вона отримує не від продажу послуг, а від податку, як і звичайна держава. Але є суттєві відмінності:

- 1 податок є єдиним джерелом доходу;
- 2 існує лише один податок;
- 3 його сплачують лише фізичні особи;
- 4 його розмір визначається на щорічних виборах.

На виборах команди пропонують обсяги державних витрат, тобто бюджет.

ОЧЕВИДНИМИ УМОВАМИ Є ТАКОЖ ТЕ, ЩО НА ВИБОРАХ ГОЛОСУЮТЬ ЛИШЕ ТІ, ХТО СПЛАЧУЄ ПОДАТОК І ЩО ПОДАТОК НЕ СПЛАЧУЮТЬ ТІ, ХТО ОТРИМУЄ ГРОШІ ВІД ДЕРЖАВИ.

І останнє – **корпорація-держава володіє зовнішніми кордонами**, що надає особливу роль в питаннях оборони.

Висновок

Таким чином, за цією системою вирішуються завдання ліквідації стимулів, що призводять до зростання держави.

Держава стає звичайним власником, не існує більше можливості узаконеного безкарного порушення прав власності інших осіб, тобто головного джерела розширення держави.

Вирішується застаріла та болюча “проблема наступних виборів”. Політичні вибори зберігаються, але оскільки держава стала власником, вона більш не може вказувати іншим.

Таким чином зникає 90% сучасного політичного порядку денного, вибори перетворюються на змагання хто дешевше (а не дорожче, як зараз) впорається з проблемами корпорації й керуванням її майном.

Гіпотетичний реформатор (або команда), які зважилися на подібний транзит від держави загального добробуту зберігають звичні атрибути держави – оборона (власність на кордони), вибори, податок, наявність уряду та суверенність у відносинах з іншими державами.

Всі аналітичні матеріали Міжнародного Інституту Свободи (ILI) на офіційному вебсайті www.libertyinstitute.org доступні для вільного вивчення, цитування та поширення з релевантним посиланням на джерело.